

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 20 april 1939 kl. 2 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående åvägabringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 268, har fröken *Andersson* m. fl. föreslagit, att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att landshövdinge-ämbetena i riket få i uppdrag att i sina län taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrarna i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå en större enhetlighet i fråga om måltidstiderna än den, som för närvarande råder. Motion II:
268.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till den inom riksdagens första kammare väckta likalydande motionen nr 182.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från skolöverstyrelsen och socialstyrelsen, varjämte utskottet berett Sveriges industriförbund, landsorganisationen i Sverige, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges kontoristförening, Sveriges husmodersföreningars riksförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund tillfälle att yttra sig. Den sålunda sammanbragta utredningen återfinnes såsom bilagor (A—H) till detta utlåtande. Yttranden.

Sedan första kammaren för sin del i enlighet med sitt första tillfälliga utskotts i ämnet avgivna utlåtande, nr 4, bifallit motionen I: 182, har andra kammaren, som jämlikt 63 § riksdagsordningen erhållit del av detta beslut, hänvisat jämväl detta ärende till utskottet. Motion I:
182.

Första kammarens utskott har för sin del anfört bl. a. följande: »Givetvis är det ur skilda synpunkter synnerligen önskvärt, att större enhetlighet i fråga om måltidstimmarna kan uppnås. Frågan härom är dock komplicerad. I den mån framkomliga vägar erbjuda sig bör emellertid det allmänna låta sig angeläget vara att genom sina organ medverka till en lösning av denna fråga. Motionärerna hava för sin del förordnat, att problemet löses lokalt för olika platser genom frivilliga överenskommelser, till vilka länsstyrelserna skulle taga initiativ. Enligt utskottets mening är detta ett praktiskt uppslag,

som i många fall antagligen skulle leda till att önskemålet om gemensamma måltidstimmar bleve bättre tillgodosett än för närvarande är fallet. Utskottet anser sig med hänsyn till vad som sålunda kan vinnas böra förorda bifall till motionen och hemställer alltså, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att överståthållarämbetet och länsstyrelserna måtte få i uppdrag att taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrarna i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå en större enhetlighet i fråga om måltidstiderna än den som för närvarande råder.»

Tidigare åtgärder. Förevarande spörsmål har, såsom i motionen framhålles, redan tidigare varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet.

Redan den 14 juni 1917 anbefalldes Kungl. Maj:t överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser att söka verka för införande av liktidiga måltidsraster å de orter, där sådana icke redan funnes. Jämväl ämbetsverken mottog uppmaningar i liknande riktning.

Sedan det visat sig, att något positivt resultat i regel ej uppnåts, uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att verkställa undersökning av hur frågan om anordnande av gemensamma måltidstimmar ditintills utvecklats samt på grundval av undersökningen och efter samråd med socialstyrelsen inkomma med yttrande och de förslag till frågans främjande, vartill utredningen kunde föranleda. I cirkulär till skolöverstyrelsen och länsstyrelserna den 21 december 1923 meddelade därefter Kungl. Maj:t närmare anvisningar beträffande åtgärder för uppnående av ett önskat resultat.

Vid 1935 års riksdag fördes frågan åter fram, sedan det visat sig, att med jämförelsevis få undantag de anbefallda åtgärderna icke lett till några positiva resultat. Andra kammarens andra tillfälliga utskott anförde i sitt utlåtande (nr 4) i anledning av en vid samma riksdag väckt motion i ämnet (nr 248) följande:

»Frågan om anordnande av gemensamma måltidstimmar har tidigare i olika sammanhang varit föremål för övervägande. Först upptogs den till behandling ur den mera begränsade synpunkten att söka förebygga det besvär och den omgång, som förorsakades av att ämbetsmän samt industri- och affärsmän m. fl. intogo sina luncher vid varierande tidpunkter. Denna synpunkt torde numera sakna större reell betydelse. Därefter aktualiserades frågan ånyo under kristiden på grund av såväl då rådande knapphet på livsmedel och bränsle som önskvärdheten att genom rationaliseringsåtgärder inom hushållets område motverka denna knapphet. Även sedan kristiden upphört, bibehöll frågan sin aktualitet, ehuru den därefter bedömdes närmast med hänsyn till hemmens synpunkter och åsyftade att få till stånd lättnader i hushållsbestyret.

Om frågans vikt och betydelse ur sistnämnda synpunkter lära delade me-

ningar icke råda. Det ligger i sakens natur att tvånget för olika medlemmar av en familj att nödgas förlägga sina måltider till olika tidpunkter vålla husmödrar och hembiträden avsevärda olägenheter, och att denna splittring av måltidstimmarna är beklaglig ur familjelivets synpunkt. Även av motionären framförda näringsfysiologiska och nationalekonomiska synpunkter förtjäna beaktande.

Också har spørsmålet om gemensamma måltidstimmar ägnats livlig uppmärksamhet, och åtskilliga åtgärder hava från det allmännas sida vidtagits för frågans främjande. Verkställda undersökningar hava givit vid handen, att det alltjämt föreligger stor splittring på området och att, även om den allmänna opinionen i stort sett är gynnsamt inställd till frågan om gemensamma måltidstimmar, stor olikhet i uppfattningen råder rörande lämpliga sättet för frågans ordnande och medlen härför.

Spørsmålet rör väsentligen ernåendet av samtidighet å en och samma ort beträffande en måltidsrast mitt på dagen, medan frågan om samtidighet beträffande arbetets avslutande för dagen och därmed möjliggörande av gemensam middagsmåltid eller aftonmåltid, hur man nu vill kalla den samma, ansetts kunna få en acceptabel lösning redan under nu rådande förhållanden och intagit en mindre framträdande plats i den allmänna diskussionen.

De vägar, som för ernående av ett bättre sakernas tillstånd kunna tagas i betraktande, synas vara antingen lagstiftning eller åtgärder, varigenom på övertygelsens väg och genom propagandaåtgärder marken kan beredas för ett frivilligt införande ort för ort av samtidig måltidsrast.

Enligt utskottets mening lämpar sig den föreliggande frågan på grund av de vitt skilda hänsyn, som måste tagas till helt olikartade förhållanden, knappast för enhetlig reglering, utan den torde till sin innebörd vara av natur att bäst kunna lokalt ordnas. Man torde även i fortsättningen få lita till strävanden att på frivillighetens väg söka få till stånd en önskvärd större grad av samtidighet i fråga om måltidsraster å varje särskild ort. En allmän utredning av den art, som av motionären påyrkats, synes därför ej vara av förhållandena påkallad. För att jämna vägen för ett samarbete på de olika platserna i vårt land synes det dock angeläget, att ett förnyat initiativ tages från Kungl. Maj:ts sida av liknande art som år 1923. Då sedan dess tiden själv otvivelaktigt arbetat för saken, och synpunkterna inom skilda befolkningsgrupper numera torde vara vida mer förstående för en dylik aktion, vågar utskottet hysa den övertygelsen, att praktiska resultat numera skola betydligt lättare stå att vinna än tidigare för realiserandet av motionärens behjärtansvärda syfte på den väg, här närmast angivits.

Under återopande av vad utskottet här ovan anfört får utskottet hemställa, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att från riksdagen framställning göres till Kungl. Maj:t om förnyade åtgärder från Kungl. Maj:ts sida för åvägabringande så långt omständigheterna medgiva av större en-

hetlighet å skilda orter i fråga om raster för intagande mitt på dagen av gemensam måltid i hemmet.»

Riksdagen biföll (skr. 267) motionen och anhöll om förnyade åtgärder i ärendet.

Utskottet. I full anslutning till vad tidigare i framställningar till Kungl. Maj:t, däröver avgivna utlåtanden, vid föregående riksdagsbehandling och nu senast i föreliggande motion jämte däröver infordrade utlåtanden anförts i fråga om önskvärdheten av införande, så långt sig göra låter, av liktidiga måltidsraster åtminstone i vad avser ett huvudmål mitt på dagen — vill utskottet för egen del understryka vikten av en dylik reform. Såväl från synpunkten av husmödrarnas arbetsbörda som näringsfysiologiska och allmänt ekonomiska synpunkter är spörsmålet värt synnerligt beaktande. Under de senaste tjugo åren har också frågan varit föremål för nästan ständigt uppmärksamhet. Åtgärder av olika slag hava vidtagits och utredningar och samarbete mellan intresserade parter anbefallts. Om ock — såsom av de nu inkomna yttrandena framgår — förhållandena förbättrats i vissa samhällen, i synnerhet sådana, vars ekonomiska liv präglats av någon eller några större industrier, synes på det stora hela taget frågan icke kommit närmare sin lösning. Av de nu återopade yttrandena framgår ock, att några större förhoppningar ej heller hysas av de institutioner, på vilka det närmast torde ankomma att bringa frågan till lösning, nämligen skolväsendets målsmän. Utskottet finner dessa synpunkter värda beaktande, grundade som de äro på mångårig erfarenhet.

Utskottet är övertygat om att vissa resultat kunna uppnås på frivillighetens väg genom överenskommelser mellan myndigheter, skolväsendets och näringslivets organisationer. Genom statsingripanden torde emellertid, på grund av spörsmålets synnerligen mångsidiga karaktär näppeligen något ytterligare stå att vinna.

Utskottet får därför, med fullt erkännande av motionens behjärtansvärda syfte, samt under återopande av vad skolöverstyrelsen med flera i de över motionen avgivna utlåtandena anført, föreslå,

- 1) att här ifrågavarande motion, nr 268, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda,
- 2) att andra kammaren icke måtte biträda första kammarens beslut i anledning av motionen I: 182.

Stockholm den 17 april 1939.

På utskottets vägnar:

OTTO WALLÉN.

Närvarande: herrar *Wallén, Silfwerbrand, Ekdahl, Nilsson* i Landskrona, *Ohlsson* i Kastlösa, *Magnusson* i Tumhult, *Andersson* i Mölndal, *Bäckman, Ericsson* i Kinna* och *Pettersson* i Norregård.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Wallén, Silfwerbrand, Ekdahl, Magnusson* i Tumhult och *Bäckman*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Givetvis är det ur skilda synpunkter synnerligen önskvärt, att större enhetlighet i fråga om måltidstimmarna kan uppnås. Frågan härom är dock komplicerad. I den mån framkomliga vägar erbjuda sig bör emellertid det allmänna låta sig angeläget vara att genom sina organ medverka till en lösning av denna fråga.

Motionärerna hava för sin del förordat, att problemet löses lokalt för olika platser genom frivilliga överenskommelser, till vilka länsstyrelserna skulle taga initiativ. Enligt utskottets mening är detta ett praktiskt uppslag som i många fall antagligen skulle leda till att önskemålet om gemensamma måltidstimmar bleve bättre tillgodosett än för närvarande är fallet. Utskottet anser sig med hänsyn till vad som sålunda kan vinnas böra förorda bifall till här förevarande motion nr 268 och hemställer alltså,

att andra kammaren för sin del samt med biträdande av första kammarens beslut i ärendet måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att överståthållarämbetet och länsstyrelserna måtte få i uppdrag att taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrarna i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå en *större* enhetlighet i fråga om måltidstiderna än den, som för närvarande råder.

Bilaga A.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom skrivelse den 3 februari 1939 har Kungl. Maj:t anbefallt skolöverstyrelsen att till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott komma med yttrande över en av fröken Andersson m. fl. i kammaren väckt motion, nr 268, angående åvägabringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider. Överstyrelsen får i anledning därav anföra följande.

Motionärerna synas vara fullt medvetna om de svårigheter, som stå hindrande i vägen för en strängt enhetlig lösning av den gamla frågan om gemensamma måltidstimmar. De mena, att problemet bäst angripes lokalt genom frivilliga överenskommelser mellan skolmyndigheter samt arbetsgivare, anställda, ingenjörer, kontorister och arbetare inom industri och affärsvärld. Även husmödrarnas synpunkter böra få göra sig gällande. Ett initiativ utifrån är enligt motionärernas mening i regel av nöden, för att förhandlingar skola komma till stånd. De föreslå, att det åt landshövdingeämbetena i riket måtte uppdragas att taga erforderliga initiativ i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå större enhetlighet i fråga om måltidsrasterna än den som för närvarande råder.

Överstyrelsen vill i anledning av remissen i korthet redogöra för denna frågas läge i vad avser skolväsendet. Därvid kan överstyrelsen stödja sig på uppgifter, som överstyrelsen under läsåret 1937—1938 inhämtat från styrelserna vid ett stort antal läroanstalter, representerande såväl folkundervisningen som de högre skolorna.

Det framgår av detta material, att inom skolväsendet, taget för sig, gemensamhet i avseende på måltidstimmar är i stor utsträckning genomförd. Många undantag finnas dock. I åtskilliga fall hava icke ens lärjungarna vid samma läroanstalt möjlighet att intaga måltiderna samtidigt. Någon gång beror detta på att en mindre skola är hänvisad till att i något ämne anlita lärare, som huvudsakligen tjänstgör vid annan läroanstalt och som icke kan åtaga sig tjänstgöring på tider som sammanfalla med arbetstiden vid den skola han tillhör. Vanligen är dock orsaken otillräckliga lokaler. I folkskolan måste sålunda alljämt på vissa orter duplicering i stor omfattning förekomma, och vid läroanstalter av annat slag vållar ofta den otillräckliga tillgången på gymnastiklokaler svårigheter. Här och där synes situationen vara den, att man står i valet mellan att lägga lektioner på frukostrasten och därigenom spoliera möjligheterna till gemensamma måltidstimmar eller att lägga dem till aftonen, i vilket fall de resande lärjungarna bleve nödsakade att flera timmar kvarstanna i staden. Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen i skrivelse den 18 april 1936 framhållit vikten av att vid fastställande av lästiden vid våra läroverk hänsyn tages jämväl till å orten rådande kommunikationsförhållanden.

Efter att ha tagit del av förhållandena vid de skolor, där måltidstimmar för olika klasser icke sammanfalla, har överstyrelsen kommit till den uppfattningen, att berörda missförhållande endast undantagsvis kan afhjälpas genom åtgärder från skolledningens sida. Förutsättningen för en bättre ordning är i regel, att kommunerna tillhandahålla ytterligare lokaler.

Den fråga, som därefter tilldrager sig uppmärksamheten, gäller i vad mån gemensamhet i avseende på måltidstimmar är genomförd vid skolor av

olika slag å samma ort, folkskolor och högre skolor. Det av överstyrelsen insamlade materialet belyser förhållandena i 167 städer och större samhällen i olika delar av landet. Från 79 städer och 45 andra tätbebyggda orter rapporteras, att sådan gemensamhet är genomförd i den utsträckning, att åtminstone en halv timme av frukostrasten är för alla olika läroanstalter gemensam. Enhetssträvandena torde alltså ha lett till åtminstone partiella resultat på ungefär tre fjärdedelar av orterna. Bäst är överensstämmelsen i Norrland, där enhetlighet uppgives vara uppnådd å 84 % av de berörda orterna, sämre i Svealand med 75 % och ännu något sämre i Götaland med 71 %. Dessa siffror torde — förutom av de redan anförda omständigheterna — betingas av att det på sina håll för någon av ortens skolor, t. ex. en skola med kortare daglig lästid, befunnits möjligt att förlägga måltidsrasten till en tid, som med hänsyn till måltidspraxis vid viktigare industrier och andra företag å orten är lämplig, medan detta för en annan skolform med längre läsdag eller starkare beroende av kommunikationerna befunnits omöjligt.

Överstyrelsen har visserligen vid studiet av de avgivna yttrandena icke kunnat värja sig för intrycket, att i några fall orsaken till den dåliga överensstämmelsen i olika skolformers praxis är att söka i en viss oföretagsamhet eller en alltför långt gående traditionsbundenhet, och överstyrelsen håller således för troligt, att vissa ytterligare förbättringar på spridda ställen stå att vinna. Dessa orter torde dock vara relativt få. Överstyrelsen vill därför hålla före, att man i varje fall icke kan ha att motse *större* resultat av ytterligare ingripanden för att åstadkomma enhetlighet mellan olika skolor inbördes.

Vidgar man slutligen spørsmålet till att avse icke blott skolväsendet utan hela ortens måltidstimmar, så måste man konstatera, att resultaten av de mångåriga strävandena på området hittills varit påfallande kläna. Bedömd ur denna vidsträcktare aspekt ter sig frågan även i sina detaljer väsentligt annorlunda än om man begränsar sig till skolvärlden. I de sydligaste delarna av vårt land, där gemensamheten i måltidstimmar för skolorna inbördes är minst, synes sålunda den hela samhället omfattande gemensamheten i tiderna vara genomförd i ett relativt större antal fall än i andra landsdelar. Detta torde sammanhånga med att måltidsrasten för skolorna i Sydsverige relativt ofta framflyttats till tiden omkring klockan 12. Procenten samhällen med genomförd enhetlighet är emellertid icke synnerligen stor. Inom den krets av samhällen i olika delar av vårt land, som äro representerade i överstyrelsens material, synes det röra sig om högst 20 %. Som exempel på orter med tämligen god samstämmighet i fråga om måltidstimmar kunna nämnas Landskrona, Karlskrona, Ronneby, Höganäs och Västerås.

På många håll, särskilt i de största städerna, äro de samhällsförhållanden, som bestämma måltidstimmar, ytterligt komplicerade, och utsikterna för den föreslagna reformen te sig i dessa fall icke synnerligen ljusa. På andra ställen äro förhållandena lättare att överskåda och behärska. Särskilt har överstyrelsen intrycket, att det icke bör vara omöjligt att komma till resultat på en del mindre orter, där ett samhälle bildats kring en viss industri eller annan förvärvskälla och där problemet i huvudsak vore solverat, redan om praxis inom denna industri och inom ortens skolväsen kunde bringas att sammanfalla. Men åter är det uppenbart, att man icke har rätt att spänna förhoppningarna alltför högt. De eventuella resultaten av en aktion, sådan som den motionärerna föreslagit, komme efter all sannolikhet att begränsa sig till en tämligen liten procent av de orter, där problemet är aktuellt.

Genom en tidigare kunglig remiss i anledning av en riksdagsskrivelse av år 1935 har skolöverstyrelsen mottagit Kungl. Maj:ts uppdrag att i denna fråga inkomma med förslag till ytterligare åtgärder, såvitt angår skolväsendet. Denna väg synes emellertid svårframkomlig. I de stadgor, som reglera olika läroanstalters arbete, är frågan redan uppmärksammas. Vid de allmänna läroverken ligger avgörandet i fråga om den dagliga arbetstidens förläggning hos lokalstyrelserna, vilka genom sin sammansättning i regel äga erfarenhet om samhälls- och förvärvsarbetets olika grenar. Beslutet skall enligt stadgans uttryckliga föreskrift föregås av samråd med övriga läroanstalter på orten. Slutligen anbefaller stadgan, att vid själva beslutet — så långt möjligt — hänsyn skall tagas till de tider, då flertalet samhällsmedlemmar i orten hava ledighet för måltid i hemmet. Liknande bestämmelser gälla för kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor, högre folkskolor och folkskoleseminarier. Beträffande folkskolorna saknas visserligen direkta motsvarigheter till de anförda bestämmelserna. Måhända äro sådana ock vid dessa skolor icke lika behövlige som inom det högre skolväsendet, emedan en mycket stor del av skoldistrikten äro rena landsbygdsdistrikt. Då emellertid fastställandet av arbetsordning för folkskolorna ankommer på skolrådet eller folkskolestyrelsen, är det även här sörjt för att lekmannelementen kunna utöva ett avgörande inflytande på dessa frågors behandling. Finnes på en ort ett någorlunda starkt intresse för ett positivt resultat i fråga om måltidstimmarnas gemensamhet, saknas det sålunda i varje fall icke organ att göra detta intresse gällande i vad avser skolväsendet.

Det synes överstyrelsen med hänsyn till anförda omständigheter uppenbart, att man i fråga om centralt dirigerade åtgärder redan gått ungefär så långt, som man överhuvud taget kan komma, om skolstyrelsernas fria provningsrätt skall bibehållas. Överstyrelsens utredning angående ytterligare åtgärder, i vad avser skolväsendet, kommer säkerligen att ytterligare belysa de från tidigare utredningar redan väl kända svårigheterna att genom till skolväsendet begränsade åtgärder främja denna frågas lösning. Huruvida överstyrelsen likväl kan föreslå någon åtgärd, som på ett eller annat sätt skulle kringskära de lokala styrelsernas rörelsefrihet, är ett spörsmål, som överstyrelsen ännu någon tid måste lämna öppet. I varje fall är det att vänta, att sådana åtgärder bleve impopulära. På olika orter anställda omröstningar bland målsmän och lärjungar ha i stort sett givit ett bestämt utslag för ett bibehållande i huvudsak av de nuvarande arbetstiderna vid skolorna. På vissa håll har detta utslag varit så tydligt, att även de, som förut i högsta grad visat sig intresserade av frågans positiva lösning, inför en sådan opinion synas benägna att låta frågan falla.

Under sådana förhållanden återstår väl slutligen endast den utväg, som motionärerna utvisat. Den är försökt tidigare med av allt att döma tämligen obetydliga resultat, men det är dock icke uteslutet, att den skall kunna medföra någon förbättring. Då det dessutom icke är att vänta, att den utredning efter andra linjer, som överstyrelsen påbörjat, skall i avsevärd grad påverka lösningen av det mycket allmännare problem, som i motionen beröres, saknar överstyrelsen anledning att från sina utgångspunkter uttala någon erinran mot ett bifall till motionen.

Stockholm den 23 februari 1939.

OTTO HOLMDAHL.

Ragnar Lundblad.

/ Eva Hammar.

Bilaga B.

Stockholm den 24 februari 1939.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 3 februari 1939 har socialstyrelsen anbefallts att senast den 25 februari 1939 till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott avgiva begärt yttrande — varav avskrift skall av styrelsen samtidigt insändas till socialdepartementet — över en inom kammaren av fröken Andersson m. fl. väckt motion (nr 268) angående åvägabringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider. Med anledning härav får styrelsen, vilken denna dag till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott avgivit begärt yttrande över en inom kammaren av herrar André och Domö väckt likalydande motion (nr 182), anföra följande.

Först må erinras om att socialstyrelsen i skrivelse den 14 mars 1935 avgivit yttrande till Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott över en vid 1935 års riksdag inom kammaren väckt motion angående införande av gemensamma måltidstimmar. I detta yttrande framhöll styrelsen — efter att hava konstaterat, att frågan om anordnande av gemensamma måltidstimmar tidigare gjorts till föremål för ingående undersökningar — att något nämnvärt utrymme för ytterligare åtgärder från det allmännas sida till åvägabringande av en mera enhetlig reglering av måltidsrasterna på särskilda orter och inom olika arbetsområden knappast finge anses föreligga utan att man i stort sett hade att lita till ett lokalt bedrivet arbete för beredande av marken för frivilliga överenskommelser om införande av samtidighet i fråga om måltidsraster å särskilda orter, där förutsättningar härför kunde vara för handen.

I anledning av nämnda motion uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att verkställa utredning om möjligheten att införa gemensam måltidstid på skolväsendets område. Denna utredning har ännu icke slutförts.

Frågan är aktuell särskilt i städer och större samhällen med industrier och affärsverksamhet av mera avsevärd omfattning och spørsmålet har under de senaste åren ägnats livligt intresse från såväl offentliga myndigheters som allmänhetens sida. De diskussioner, som förts, hava givit vid handen, att en lösning icke bör sökas genom lagstiftning på området utan genom överenskommelser på frivillighetens väg. Denna uppfattning har länge varit rådande och kom senast till uttryck i de sakkunnigas år 1937 framlagda förslag till arbetstidslag för detaljhandeln och butikstängningslag.

I ett flertal städer och samhällen hava möten anordnats för utvärderande av möjligheten att enas om en allmän måltidstimme mitt på dagen. Initiativ till dessa överläggningar hava tagits av läroverksstyrelser, hantverks- och husmodersföreningar m. fl. korporationer. Vid överläggningarna hava skolmyndigheterna, barnens föräldrar, affärsvärlden, industrien och den allmänna verksamheten varit representerade. På några orter har enighet uppnåtts, under det att på andra gemensam måltidstid kunnat genomföras endast för vissa kategorier av samhällsmedlemmarna.

Enhetlighet i måltidstid torde i första hand böra eftersträvas på två olika områden, inom skolväsendet och förvärvsverksamheten. Hava gemensamma

måltidstider införts på vart och ett av dessa båda områden, böra därefter försök göras att träffa överenskommelse om en för alla gemensam måltidstimme. Därvid torde förändringarna bliva mest genomgripande för skolväsendet, i det att den tidigare till tiden omkring kl. 11 förlagda frukostrasten i regel måste framflyttas en timme. Lämpligheten av att låta skolornas elever ofta först efter fyra lektionstimmar och i varje fall icke tidigare än kl. 12 erhålla sin i regel första lagade måltid för dagen, torde kunna ifrågasättas. Folkskole- och läroverksstadgorna hindra emellertid icke en sådan anordning. En möjlighet, som också begagnas på några platser, är att framflytta undervisningens början till en senare tidpunkt än kl. 8, varigenom alltså arbetstiden före måltidsrasten avkortas.

Införandet av en för alla gemensam måltidstid torde helt säkert komma att stöta på stora hinder, men erfarenheten från de platser i landet, där reformen genomförts, visar, att dessa hinder icke äro oöverstigliga. Enligt uppgifter, som förekommit i dagspressen, har allmän måltidstid införts bland annat i Västerås, Eskilstuna, Katrineholm, Landskrona, Karlskrona, Nybro och Sandviken. På det övervägande antalet platser i landet föreligger dock alltså stort splittring på området och även om den allmänna opinionen i stort sett är gynnsamt inställd till frågan om gemensamma måltidstimmar, torde stor olikhet i uppfattningen fortfarande vara rådande rörande lämpliga sättet för frågans ordnande och medlen härför.

Styrelsen vill såsom sin mening framhålla, att problemet angående åvägbringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider är förtjänt av fortsatt uppmärksamhet. Det synes lämpligt, att fortsatta överläggningar i frågan äga rum samt att initiativ därtill i mån av behov tages av länsstyrelserna.

SIGFRID HANSSON.

Ernst Bexelius.

Bilaga C.

Till Andra Kammarens femte tillfälliga utskott.

Genom remiss den 30 sistlidne januari har utskottet anhållit om Sveriges industriförbunds yttrande över en vid innevarande riksdag väckt motion (II: 268), vari hemställts om vissa åtgärder till åvägbringande av större enhetlighet i fråga om måltidstiderna än den som f. n. råder. I anledning av remissen får Förbundet anföra följande.

Motionärerna erinra om de betydande olägenheter såväl med hänsyn till hennens ekonomi som även ur hygienisk, psykologisk och social synpunkt, vilka äro förenade med den nuvarande, ofta synnerligen avsevärda splittringen av måltidsrasterna, särskilt inom näringsföretagen och i skolorna. Även om full enhetlighet över hela riket i detta avseende icke kan uppnås, böra dock enligt motionärernas mening vissa förbättringar kunna vinnas, därest en lösning av problemet eftersträvas för varje särskild ort. Motionärerna föreslå i sådant syfte, att landshövdingeämbetena få i uppdrag att taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för myndig-

heter, parterna på arbetsmarknaden samt husmödrarna i syfte att ernå överenskommelser om en ökad enhetlighet i nu förevarande avseende.

Föreliggande fråga har länge varit föremål för Förbundets livliga intresse. Då frågan 1935 senast behandlades av riksdagen i anledning av ett motionsvis väckt yrkande om utredning i saken, redogjorde Förbundet i avgivet yttrande till vederbörande utskott för av Förbundet vidtagna åtgärder och för sin ståndpunkt i denna angelägenhet; och tillåter sig Förbundet här hänvisa till bilagda avskrift av detta yttrande. Däri framhöll Förbundet bl. a., att en reglering på lagstiftningens väg enligt Förbundets mening vore olämplig redan med hänsyn till de starkt växlande lokala förhållandena men att samförstånd och samverkan i saken mellan skola, administration och näringsliv syntes desto angelägnare. Förbundet framhöll i anslutning härtill önskvärdheten av att Kungl. Maj:t, såsom redan tidigare skett, genom cirkulär till Skolöverstyrelsen och länsstyrelserna ånyo fäste vederbörandes uppmärksamhet på vikten av att å de särskilda orterna en större enhetlighet i fråga om måltidstimmar kom till stånd. Förbundet uttalade slutligen som sin mening, att de största svårigheterna för en tillfredsställande lösning av denna betydelsefulla fråga torde sammanhånga med förläggningen av skolornas måltidsraster.

Sedan 1935 års riksdag i anledning av motionen begärt, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning i frågan, uppdrogs åt Skolöverstyrelsen att verkställa densamma. Enligt vad Förbundet erfarit är denna utredning ännu icke slutförd.

Även om den föreliggande frågan, såvitt Förbundet har sig bekant, fått en relativt tillfredsställande lösning på vissa orter, framstår onekligen en ökad enhetlighet i fråga om måltidstimmar alltjämt såsom ett önskemål. Möjligheterna att åstadkomma en förbättring i detta avseende torde dock, såvitt industrien angår, i vissa fall vara tämligen begränsade. Detta gäller exempelvis sådana industrier, där arbetet bedrives i skift. Vidare är påtagligt, att förutsättningarna för en ökad enhetlighet ställa sig ganska olika i å ena sidan mindre och medelstora orter, som inrymma ett eller ett fåtal industriföretag, och å andra sidan Stockholm och de största städerna i övrigt. I dessa senare, där avståndet mellan arbetsplatsen och hemmet ofta är betydande, försvåras införandet av en gemensam måltidrast redan därav, att tillgängliga kommunikationsmedel sannolikt skulle visa sig otillräckliga för att på vissa, för alla anställda gemensamma tider transportera dessa till och från hemmet.

Oaktat de svårigheter, som i nu antydda och andra hänseenden föreligga för ett tillgodoseende av motionärernas önskemål, torde emellertid vissa förbättringar fortfarande stå att vinna, åtminstone försåvitt man i likhet med motionärerna endast åsyftar en större enhetlighet på varje särskild ort. Den utväg, som motionärerna härvid anvisat, synes Förbundet vara den lämpligaste för ändamålet. Förbundet vill fördenskull tillstyrka motionärernas hemställan.

Stockholm den 24 februari 1939.

Sveriges Industriförbund
VILHELM LUNDAVIK.

| K. Söderberg.

Bilaga D.

Till Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Med anledning av utskottets hemställan av den 30 januari 1939 om yttrande över i andra kammaren av fröken Andersson m. fl. väckt motion nr 268 om upptagande av frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrarna i syfte att uppnå större enhetlighet ifråga om måltidstider får Landssekreteriatet å Landsorganisationens vägnar anföra följande:

Landssekreteriatet finner de i motionen framförda synpunkterna värda beaktande och är villigt medverka till en ordning, som i görligaste mån avlägsnar i motionens motivering omnämnda olägenheter. Emellertid torde det vara förenat med stora praktiska svårigheter att kunna i större utsträckning realisera frågan om enhetliga måltidstider. Detta är fallet framförallt för orter där skiftarbete förekommer i större utsträckning. Den arbetstidsomläggning, som är nödvändig för ordnandet av denna fråga, kan dessutom komma att medföra betydande olägenheter ur andra för arbetarna viktiga synpunkter.

Svårigheter att kunna ordna frågan i full utsträckning böra dock icke, enligt sekretariatets mening, utgöra hinder för, att frivilliga överläggningar mellan berörda parter upptagas på sätt som motionärerna föreslå.

Stockholm den 14 februari 1939.

Landsorganisationen i Sverige

GUNNAR ANDERSSON.

Bilaga E.

Till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Med skrivelse av den 30 januari 1939 har Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott berett Sveriges Köpmannaförbund tillfälle avgiva yttrande över av fröken Andersson m. fl. i andra kammaren väckt motion nr. 268 angående åvägabringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider. Förbundet har med anledning härav äran anföra följande.

Då den i motionen berörda frågan år 1935 senast behandlades i riksdagen i anslutning till en av hr Nilsson i Karlstad i andra kammaren väckt motion nr. 248 angående införande av gemensamma måltidstimmar, hävdades allmänt att man borde eftersträva större enhetlighet beträffande måltidstimmar. Förbundet ansluter sig till samma uppfattning. Att genom en lagstiftning åstadkomma enhetliga måltidstimmar för hela landet torde emellertid av flera skäl icke vara lämpligt eller möjligt. Motionärerna påyrka emellertid, att Kungl. Maj:t skall giva landshövdingeämbetena i riket i uppdrag att i sina län taga initiativ till frivilliga förhandlingar mellan representanter för olika myndigheter och olika parter på arbetsmarknaden samt för husmödrar i syfte att genom frivilliga överenskommelser uppnå en större enhetlighet i fråga om måltidstider än som f. n. råder. I likhet med motionärerna anser förbundet att frågan bör överlätas åt det lokala ini-

tiativet samt att överenskommelser angående större enhetlighet i fråga om måltidstimmar böra träffas på frivillighetens väg. Inom affärslivet torde under senare år en strävan efter större enhetlighet beträffande måltidstimmar ha framträtt och enligt vad förbundet har sig bekant är för detaljhandels vidkommande frågan under behandling inom en del lokala köpmannaorganisationer. Av yttranden, som förbundet infordrat från till förbundet anslutna länsförbund, framgår att man på en del platser beslutat stänga butikerna under viss tid mitt på dagen för att bereda personalen gemensam måltidsrast. I Skönsberg utanför Sundsvall har man sålunda infört stängning av butikerna mellan 12.30—14 alla veckodagar utom lördagar och dag före helgdag. I Uppsala ha järnhandlarna beslutat stängning mellan kl. 12—13. I Skellefteå ha färg- och kemikalieaffärerna genomfört gemensam stängning mellan kl. 12—13 och å ett antal platser inom Värmlands-Dalslands Köpmannaförbunds verksamhetsområde ha gemensamma måltidstimmar införts. På de platser, där man genomfört den gemensamma stängningstiden, har man i allmänhet goda erfarenheter. Å några platser såsom Hällefors, Kopparberg och Surahammar har tidigare gemensam stängningstid mitt på dagen genomförts, men har man nödgats återgå till den gamla ordningen. Enligt förbundets mening ligger frågan för köpmännens vidkommande olika till på olika platser. Å större orter, dit allmänheten från landsbygden inreser för att göra uppköp, torde särskilda svårigheter möta för köpmännen att genomföra en stängning av affärerna mitt på dagen. Man kan nämligen befara, att allmänheten från den kringliggande landsbygden beger sig till samhället för att göra inköp även under den tid, då affärerna äro stängda. De köpmän, vilka driva sin rörelse å orter, där tillströmningen av köpare från kringliggande landsbygd är mindre, torde lättare kunna genomföra reformen. Av den utredning, förbundet verkställt, framgår, att frivilliga, lokala överenskommelser är den enda framkomliga vägen för att nå större enhetlighet beträffande måltidstimmar. Att initiativ från landshövdingeämbetena skulle befrämja ingåendet av dylika överenskommelser, synes förbundet sannolikt.

Förbundet vill till sist uttala, att därest riksdagen beslutar om arbetstidslag för inom detaljhandeln anställda samt ny butiksstängningslag i huvudsaklig överensstämmelse med den f. n. till lagrådet remitterade kungl propositionen, intresset för åstadkommandet av gemensamma måltidstimmar torde komma att bli större bland köpmännen. Enligt den kungl. propositionen bestämmes nämligen, att arbetstiden för inom detaljhandeln anställda i regel skall vara 48 timmar. Enligt den nya butiksstängningslagen medgives öppethållande av butikerna intill 66 timmar per vecka med en ökning av två timmar per vecka för mjölkbutiker. Den spänning, som härigenom uppstår mellan arbetstidslagens och butiksstängningslagens tidsbestämmelser, kan motverkas genom att butiken hålles stängd viss tid mitt på dagen. Detta gäller särskilt om livsmedelsbutiker och mjölkbutiker, vilkas rörelse mitt på dagen är av mindre omfattning.

Under hänvisning till det anförda finner förbundet det önskvärt att motionen bifalles av riksdagen.

Stockholm den 1 mars 1939.

Sveriges Köpmannaförbund
HARALD ALMSTRÖM.

| Gustaf Borgström.

Bilaga F.

Till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott, Riksdagshuset, Stockholm.

Med anledning av Eder skrivelse av 30 pto, få vi härmed avgiva följande yttrande i anledning av oss tillsända motion nr 268.

Såsom redan i motionen utsäges, förefinnes uppenbarligen ej någon möjlighet att genom lagstiftning genomföra några enhetliga måltidstider. Å andra sidan måste det ju framstå såsom ett önskemål, att där möjligheter så förefinnas införa mera enhetliga måltidstider. Detta torde emellertid, såsom även av motionen framgår, endast kunna ordnas lokalt, och för detta ändamål anser Sveriges Kontoristförening lämpligt, att Överståthållarämbetet i Stockholm och vederbörande länsstyrelser i det övriga landet få i uppdrag att med representanter för olika institutioner, i första hand handelskamrarna samt olika parter på arbetsmarknaden, träda i förhandlingar för att därmed söka uppnå den större enhetlighet i frågan om måltidstider, som alla berörda parter på det livligaste torde eftersträva.

Oberoende av de resultat, vartill sagda förhandlingar kunna leda, anse vi oss emellertid för vår del böra yrka, att icke sådana åtgärder vidtagas, varigenom de nu till buds stående måltidsmöjligheterna försvåras eller försämras.

Stockholm den 24 februari 1939.

Sveriges Kontoristförening

AXEL JENNEL.

/ Birger Ernblad.

Bilaga G.

Till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott har berett Husmodersförbundet tillfälle att avgiva yttrande över motion nr 268.

Då frågan om gemensamma måltidstimmar i hög grad sammanhänger med frågan om hemarbetets rationalisering och dessutom är av stor näringshygienisk och ekonomisk betydelse, har Husmodersförbundet givetvis med största intresse tagit del i de strävanden, som gå ut på en större enhetlighet i fråga om vårt folks måltidstimmar. Husmodersförbundet har även tidigare igångsatt en undersökning i saken på ett 100-tal orter över hela landet, vilken undersökning bidragit till ett klarläggande av de kaotiska förhållanden, som råda i fråga om måltidstimmar i vårt land.

Enligt riksdagens beslut med anledning av motion vid 1935 års riksdag i denna fråga, har Skolöverstyrelsen fått i uppdrag att föranstalta en utredning i saken. Något förslag till åtgärder, byggt på det material, som hittills hopbragts, har dock ännu ej framkommit.

Den åtgärd, som av årets motionärer föreslås, anser förbundet endast kan främja denna viktiga fråga. Vi äro även ense med motionärerna om att problemet lättast löses lokalt på olika platser genom frivilliga överenskommelser mellan olika intressegrupper.

Husmodersförbundet ber därför att få tillstyrka motionen, då den torde kunna påskynda en behöflig reformering på detta område och härmed bidra till en rationalisering och förenkling av hemarbetet och till en bättre familjevård.

Stockholm den 16 februari 1939.

Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund
ELEONOR LILLIEHÖÖK.

Bilaga H.

Till riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott.

Med anledning av begärt yttrande över motion n:r 268 i andra kammaren av fröken Ebon Andersson m. fl. (lika lydande med motion i första kammaren n:r 182), angående åvägabringande av större enhetlighet i fråga om måltidstider, vill vi anföra följande:

Det behjärtansvärda syftet med motionen anges vara, att genom en mera rationell organisation av måltidsrasterna i det svenska samhällslivet åstadkomma främst lättnad för eller bättre användning av hemmens arbetskrafter till båtnad för såväl dessa som för hemmens ekonomi och hälsa, ett syfte som vi anser bör på alla ändamålsenliga sätt realiseras.

Motionärerna är medvetna om de stora svårigheter som möter på olika områden för en allmän och likartad reglering av frågan om gemensamma måltidstimmar och förordar att problemet löses lokalt genom frivilliga överenskommelser mellan skolmyndigheter, arbetsgivare och anställda samt husmödrar, en metod som dock enligt motionärernas uppfattning förutsätter ett initiativ genom respektive länsstyrelser.

Då vi även på denna punkt i huvudsak delar motionärernas mening om den framkomligaste vägen för att nå resultat i frågan — man kunde ju annars tycka att enskilda intresserade organisationer för husmödrar och anställda jämte de lokala skolmyndigheterna även utan länsstyrelsens initiativ kunde ta upp problemet till diskussion på respektive platser — ha vi ingenting att invända mot den av motionärerna begärda skrivelsen till Kungl. Maj:t i motionens syfte.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund
Verkställande utskottet.
DISA VÄSTBERG.
